

14.5.2014

Sisäministeriö

Viite: SMDno/2013/1021

**Asia: LAUSUNTOPYYNTÖ LUONNOKSESTA TURVAPAikka-, MAAHANMUUTTO- JA KOTOUTTAMIS-
RAHASTON KANSALLISEKSI OHJELMAKSI 2014-2020**

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahaston kansalliseksi ohjelmaksi 2014-2020.

Luonnoksessa kansalliseksi ohjelmaksi nimetään kolme erityistavoitetta (yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän vahvistaminen ja kehittäminen; kotouttaminen ja laillinen maahanmuutto; paluu). Näitä tavoitteita ei ole ensimmäistä lukuun ottamatta ilmaistu tavoitteen muodossa. Luonnoksessa käytetty kieli ei myöskään ole tavoitteellista ja konkreettista ("pyritään edistämään").

Ihmisoikeusliitto toivoo ohjelman muokkaamista strategisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi. Lisäksi ohjelman perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa on vahvistettava ja huomiota kiinnitettävä sanavalintoihin ja niiden välittämään viestiin. Ihmisistä käytettävä kieli ei saa olla välineellistä ja ihmisarvoa loukkaavaa (esim. "poistettavat").

Useassa luonnoksen kohdassa toimenpiteeksi esitetään koulutuksen lisäämistä (mm. s. 9 turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmässä työskentelevien ammatillisen osaamisen ja pätevyyden parantaminen koulutuksen avulla tai s. 18 henkilöstön kouluttaminen). Ihmisoikeusliitto toivoo ohjelmaan kirjattavan, että koulutus sisältää tietoa ihmisoikeuksista. Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että kaikkien turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisasiota hoitavien ammattihenkilöiden ihmisoikeusosaimista vahvistetaan. Esimerkiksi palautuksiin osallistuvien viranomaisten ymmärrys ja tieto ihmisoikeuksista ei ole riittävää.

Ihmisoikeusliitto haluaa esittää joitain yksityiskohtaisia kommentteja erityistavoitteista, jotka toimivat esimerkkeinä ohjelmaluonnoksen puutteista.

Yksityiskohtaiset kommentit erityistavoitteista

Erityistavoite 1:

Luonnoksen sivulla 7 todetaan, että turvapaikanhakijoiden terveyttä ja hyvinvointia pyritään edistämään. Tämä on sinänsä kannatettavaa, mutta jää luonnoksessa kovin yleiselle tasolle. Ihmisoikeusliiton mukaan turvapaikanhakijoiden terveyttä ja hyvinvointia pitäisi edistää tarjoamalla heille yhtäläinen pääsy terveyspalveluihin. Tällä hetkellä täysi-ikäisille turvapaikanhakijoille on taattu ainoastaan kiireellinen ja välttämätön terveydenhoito. Turvapaikanhakijoilla pitäisi olla yhdenvertainen pääsy

subventoituun terveydenhoitoon samoin perustein kuin ihmisillä, joilla on kotikunta Suomessa. Tämä olisi myös Suomen ihmisoikeusveloitteiden mukaista. Suomi on oikeudellisesti sitoutunut YK:n ta-
loudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaan yleissopimukseen, jonka mukaan oikeus terveyteen kuuluu kaikille.

Ohjelmaluonnoksessa mainitaan kielianalyysi (s. 9) hyvänä henkilöiden tunnistamista edistävänä menetelmänä. Kielianalyysi on erittäin kiistelty ja turvapaikanhakijan oikeusturvan kannalta kyseenalainen menetelmä, eikä sen käyttöä tulisi edistää suomalaisessa turvapaikkamenettelyssä. Kielianalyysi perustuu oletukseen siitä, että henkilön puhekieltä analysoimalla voidaan päätellä tämän alkuperä. Kielen ja alkuperän yhteys ei kuitenkaan ole näin suoraviivainen. Sekä kielen että kansallisen alkuperän määrittelyt ovat poliittisia ja kielialueiden rajat ylittävät valtioiden rajoja. Eri kielten ja alueiden sanastot ja murteet muuttuvat jatkuvasti ja samalla alueella puhutut kielet ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Monikielisyys on yleistä, ja usein kielen eri rekistereitä ja eri kieliä käytetään eri tilanteissa tiedostamattomasti niin, että henkilö ei itse tietoisesti valitse, mitä kieltä käyttää. Turvapaikanhakijan näkökulmasta oikeusturvaongelman muodostaa myös se, että kielianalyysipalvelua käytettäessä analyysin tekijän henkilöllisyys jää anonyymiksi, jolloin turvapaikanhakijan on mahdollista varmistaa tämän ammattitaitoa (kts. Kouvolaan hovioikeuden päätös 29.8.2012, KouHO:2012:12).

Eriytystavoite 2:

Laillisen maahanmuuton tukeminen

Ihmisoikeusliitto ehdotti keväällä 2013 lausunnossaan valtioneuvoston asettaman työryhmän luonnoksesta Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiaksi, että työryhmä luopuu termin 'laiton maahanmuutto' käyttämisestä sillä se vahvistaa negatiivisia mielikuvia ja on terminä ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallinen.

Ohjelmaluonnokseen on kirjattu yhdeksi tavoitteeksi laillisen maahanmuuton tukeminen. Vaikka termiä 'laiton maahanmuutto' ei käytetäkään kuin viitattaessa muihin strategioihin, liittyvät ohjelmaluonnoksessa esitetyt toimenpiteet kuitenkin kiinteästi laittomaan maahantuloon ja laillisten maahanmuuttokanavien väärinkäyttöön laillisen maahanmuuton aktiivisen tukemisen sijaan. Ihmisoikeusliitto toivoo inhimillisen näkökulman vahvistamista.

Ohjelmaluonnoksessa ei riittävässä määrin huomioida sitä, että ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäyttö on lisääntynyt Suomessa. Työnantajat ja rekrytointitoimistot tuovat työvoimaa Suomeen hyväksikäytön tarkoituksessa. Ihmiskaupan ja työriiston uhrien oleskeluluvat on sidottu työnantajaan tai työntekoon. Heidän on hyvin vaikeaa päästä pois hyväksikäyttötilanteesta. Suomen tulisi kuitenkin ottaa vastuu tilanteesta silloin, kun henkilölle on myönnetty oleskelulupa ja hänet on tuotu Suomeen hyväksikäytön tarkoituksessa. Tällaisille henkilöille tulisi turvata laillinen maassaolo tapauksen tullaessa ilmi, jotta heillä on riittävästi aikaa etsiä uutta työpaikkaa. Laittoman maahantulon ja laittoman oleskelun ehkäisy ei saa vaarantaa näiden ihmisten oikeusturvaa.

Ihmisoikeusliitto pitää hyvänä, että ohjelmassa painotetaan tiedotustoimia maahanmuuttajille lähtömaassa. Työlupaa Suomeen haettaessa pitäisi varmistaa, että hakijoille annetaan tietoa tämän omalla äidinkielellä, että tämä tieto on ymmärrettävää, ja että tieto menee tosiasiallisesti itse hakijalle. Myös työnantajalle ja mahdolliselle työnvälitystoimistolle tulisi tarjota selkeässä muodossa tietoa

siitä, mitkä ovat työnantajan velvollisuudet ja työntekijän oikeudet Suomessa.

Työnantajat ovat keskeinen toimija ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäytön ehkäisemisessä, ja Ihmisoikeusliitto toivoo kansalliseen ohjelmaan enemmän tämän näkökulman huomioimista.

Myöskään Suomessa oleville ulkomaalaisille työntekijöille ei ole tarjolla riittävästi erityispalveluja. Olisi tarpeellista perustaa matalan kynnyksen neuvontapalvelu työelämän ongelmatilanteisiin (esimerkiksi työriiston uhrin). Palvelua tulisi olla tarjolla eri kielillä ja myös henkilöille, jotka eivät kuulu ammattiliittoihin. Vastaavan neuvontapalvelun perustamista on suositellut mm. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI omissa tutkimusraporteissaan.

Sivulla 16 käsitellään maahanmuuttohallinnon lupamenettelyjen kehittämistä. Ihmisoikeusliitto toivoo, että lupamenettelyjen kehittämisessä keskityttäisiin myös oleskelulupakäytäntöjen kehittämiseen viranomaismenettelyjen tehostamisen ohella.

- Esimerkiksi sellaisilla henkilöillä, joilla on tarveharkintaan perustuva työlupa Suomeen, on lähes mahdotonta vaihtaa alaa, koska lupa koskee aina tiettyä alaa ja/tai työnantajaa. Työntekijä on erityisen haavoittuvaisessa asemassa, koska hän on riippuvainen työnantajasta. Työluvalla oleskelevilla pitäisi olla riittävästi aikaa esimerkiksi etsiä uusi työpaikka.
- Kolmansien maiden kansalaisilla, jotka ovat suorittaneet opintonsa Suomessa, on 6 kuukautta aikaa etsiä Suomesta työpaikka valmistumisen jälkeen. Suomessa vastavalmistuvien työttömyys on kasvussa, joten työn löytäminen on entistä hankalampaa. Suomessa opintonsa suorittaneille pitäisi antaa enemmän aikaa työpaikan löytymiseen ja heille pitäisi olla tarjolla tukea työn etsimiseen.
- Kolmansien maiden kansalaiset, jotka jäävät kiinni seksipalveluiden myynnistä poistetaan maasta. Haavoittuville ryhmille pitäisi olla tarjolla muitakin vaihtoehtoja kuin välitön maasta poistaminen. Ulkomaalaislakiin kirjattu käännytys- ja karkotusuhka saattaa estää seksiä myyviä siirtolaisia hakeutumasta väkivalta- tai ihmiskauppatilanteissa viranomais suojeleluun.
- Lisäksi eri lupatyypeillä Suomessa olevien pääsy peruspalveluiden piiriin pitäisi taata. Jotkut lupatyypit eivät oikeuta esimerkiksi terveystieteiden saantiin.

Kotouttaminen

Kotouttamisen osalta painopisteeksi mainitaan mm. maahanmuuttajien työllistymisen edistäminen. Ihmisoikeusliitto toivoo, että rekrytoinnissa tapahtuva syrjintä työllistymisen esteenä nostettaisiin selkeämmin esille. Moni Suomeen muuttanut kertoo kokeneensa syrjintää rekrytoinnissa. Kokemuksien tueksi on olemassa myös tutkimusnäyttöä. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2012 julkaiseman Discrimination in the Finnish Labor Market -raportin mukaan työnhakijoiden, joilla on venäjänkielinen nimi pitää lähettää kaksi kertaa enemmän hakemuksia verrattuna hakijoihin, joilla on suomenkielinen nimi, jotta he saisivat kutsun työhaastatteluun. Esimerkiksi nimettömän rekrytoinnin käyttö voisi olla yksi keino syrjinnän vaikutuksien vähentämiseksi.

Erityistavoite 3:

Sivulla 17 todetaan, että palautusten valvontatehtävä on vuoden 2014 alusta kuulunut Suomessa vähemmistövaltuutetulle. Ihmisoikeusliitto pitää välttämättömänä, että tämän tärkeän tehtävän

hoitamiseen turvataan valtuutetun toimistolle riittävät ja pysyvät resurssit, eikä valvontatehtävän hoitaminen ole kiinni projektiluonteisesta rahoituksesta.

Sivulla 18 palauttamistoimenpiteiden yhteydessä painopisteenä todetaan olevan sen varmistaminen, ettei Suomeen synny ilman maassaolo-oikeutta oleskelevien ihmisten joukkoa. Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että tämä turvataan myöntämällä tilapäiset oleskeluluvat henkilöille, joita ei pystytä palauttamaan. Vapaaehtoisen paluun tulee perustua vapaaehtoisuuteen. Tilapäisen oleskeluluvan myöntämisen ehtona ei saa olla, että henkilön täytyy yrittää ensin palata vapaaehtoisesti.

Helsingissä toukokuu 14. päivänä 2014

Ihmisoikeusliitto ry

Päivi Mattila

päisihteeri

Lisätiedot:

tutkimuspäällikkö Milla Aaltonen, milla.aaltonen@ihmisoikeusliitto.fi, p. 044 742 0405